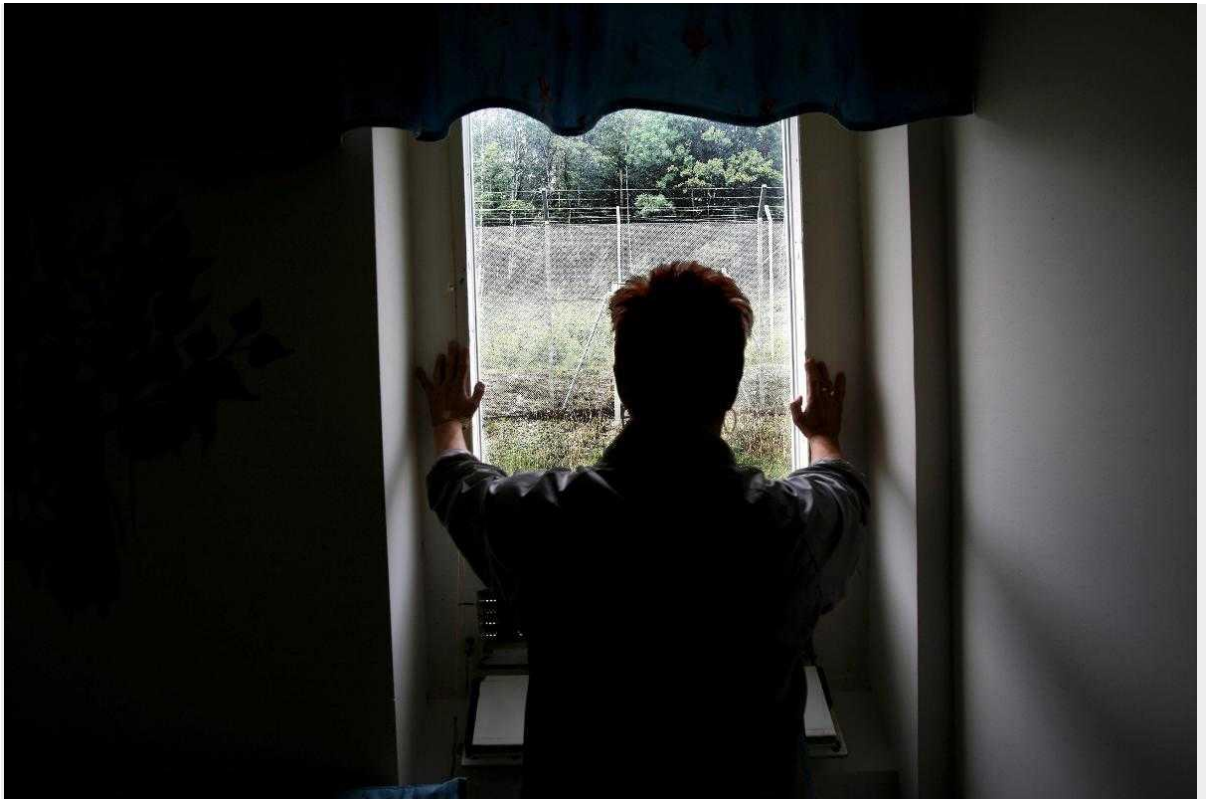




”Kort fängelsestraff ger ofta inte det bästa resultatet”

Publicerad 2016-03-21

Kriminalvård.

Mer frivård. Nära 70 procent av alla fängelsestraff är kortare än sex månader. Att på så kort tid förmå en människa att lämna missbruk och kriminalitet är svårt. Alternativ till korta fängelsestraff finns, men utnyttjas inte tillräckligt. Straff i frihet kan ge bättre resultat och motverka återfall i brott, skriver Kriminalvårdens generaldirektör Nils Öberg.

Ett påföljdssystem ska fylla flera funktioner. Det ska bestraffa, avhålla andra från brott samt genom väl avvägda straffsatser och påföljdsval upprätthålla förtroendet för rättssystemet. Straffet ska också verkställas på sätt som minskar risken för ny kriminalitet. Eftersom en liten andel av befolkningen står för en majoritet av brottsligheten är det återfallsförebyggande arbetet av stor betydelse för tryggheten i samhället. En väl avvägd balans mellan det bestraffande inslaget och Kriminalvårdens rehabiliterande insatser behövs.

Därför är det olyckligt att den kriminalpolitiska debatten så ofta enbart handlar om att göra långa straff längre. Vi behöver prata mer om de korta fängelsestraffen och de alternativa påföljder som verkställs i frihet, under frivårdens ansvar. Utöver fängelse finns böter, villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård. Skyddstillsyn kombineras ofta med behandling eller samhällstjänst. Kortare fängelsestraff kan också, om den dömden vill och bedöms lämplig, avtjänas i hemmet med så kallad fotboja.

Grundprincipen för val av påföljd är enkel: allvarligare brott bör leda till fängelsestraff i ett år eller mer, medan mindre allvarliga brott bör leda till någon annan påföljd än fängelse, normalt villkorlig dom eller skyddstillsyn. Detta kallas för ettårspresumtionen. Undantag ska göras – förutom vid återfall i brott – vid så kallade artbrott, till exempel mened, rattfylleri och vissa misshandelsbrott där korta fängelsestraff i stället ska dömas ut. Med tiden har listan över så kallade artbrott blivit allt längre och undantagen alltmer börjat likna en huvudregel. Såväl den statliga Påföljdsutredningen från 2012 som Högsta domstolen har uttryckt skepsis mot den utvecklingen (SOU 2012:34, NJA 2014 s. 559). Kriminalvården har samma uppfattning.

Vi har tagit fram siffror över antalet lagakraftvunna fängelsedomar per år under åren 2002-2014 där strafftiden är sex månader eller kortare. Siffrorna visar att i genomsnitt 69 procent, mer än två tredjedelar, av domarna är kortare än sex månader. Påföljdsutredningen visade samma sak när den konstaterade att över hälften (54 procent) av fängelsestraffen under åren 2008-2010 var kortare än fyra månader. Efter att häktningstiden räknats bort decimeras den faktiska strafftiden ytterligare.

Nära 70 procent av fängelsedomarna är alltså kortare än ett halvår – trots ettårspresumtionen. Det finns givetvis förklaringar, den höga andelen återfall är en, artbrottsutvecklingen en annan. Oavsett orsak är det dags att ifrågasätta om användningen av korta straff är ändamålsenlig i förhållande till vad påföljdssystemet är tänkt att uträtta?

För Kriminalvården får det uppenbara negativa konsekvenser. Vår personal har i mötet med den korttidsdömde svårt att förklara valet av påföljd. Därmed blir det också svårare för den dömda att acceptera sitt fängelsestraff. Vi upplever också att balansen har rubbats mellan bestraffningen och det återfallsförebyggande uppdrag som Kriminalvården har. Incitamentet för en dömd person att aktivt ta ansvar för sin kriminalitet, och genomföra den verkställighetsplan som Kriminalvården upprättar, minskar. Alternativet, att bara sitta av de korta fängelseveckor domstolen dömt ut, är ofta mer lockande.

För att vi ska kunna fylla straffverkställigheten med konstruktiva insatser – behandling, stöd, påverkan och kontroll – krävs inte bara resurser och kompetens utan även tid. Några veckors inlåsning gör varken från eller till för en persons vilja och förmåga att lämna ett kriminellt liv. Det finns mycket goda vetenskapliga belägg för att insatser i

frihet gör större skillnad, och svenskt frivårdssystem räknas till ett av världens mest utvecklade. Straff som verkställs i frivård kan göras längre, vara mer ingripande och utformas mer innehållsrikt och individanpassat. I en anstalt begränsas möjligheterna till eget ansvar, ute i samhället måste klienten själv klara av sin tillvaro och hantera de risksituationer som tidigare har lett till kriminalitet.

Samtidigt finns anledning till självkritik. Det är Kriminalvårdens ansvar att se till att straffen i frihet håller så hög kvalitet att såväl allmänheten, lagstiftaren och Sveriges domarkår känner tillit till systemet. Därför gör vi nu en stor satsning på frivården:

1 Ny samtalsmetod. Kriminalvården inför under 2016 och 2017 metodiken Krimstics som kombinerar strukturerade riskbedömningar och intensifierade insatser under övervakningen med ett avsevärt större fokus på det som är frivårdens kärnuppgift, att adressera klientens kriminalitet. Utvärderingar som gjorts av metodiken i Kanada visar på en minskad risk för återfall i brott.

2 Frivårdsapp. Vi utvecklar en mjukvaruapplikation som ska ge frivårdsklienterna tydliga scheman och påminnelser för besök i frivården, psykiatrin eller beroendevården. Det ska vara lätt att göra rätt även när man är dömd för brott. Vi genomför också ett pilotprojekt med övervakning via videolänk för unga.

3 Skärpt misskötsamhetspolicy. Konsekvenserna av att inte sköta sin villkorliga frigivning eller föreskrifterna vid skyddstillsyn ska bli tydligare. Kriminalvården vill att upprepad misskötsamhet ska leda till snabbare och kraftfullare reaktioner och vi har inlett en dialog med övervakningsnämnderna.

4 Intensivare utslussning. Kriminalvården utvecklar det återfallsförebyggande arbetet inför och under utslussning efter ett fängelsestraff. Vi satsar bland annat för att öka vår förmåga att göra korrekta bedömningar av klienternas risker, behov och mottaglighet.

Kriminalvården lanserar också ett utbildnings- och informationsmaterial riktat till landets tings- och hovrätter för att öka kunskapen om de möjligheter och begränsningar de olika påföljdsalternativen innebär. Vi hoppas på en fördjupad dialog och en ökad samverkan med domstolarna.

Vårt perspektiv är enkelt. Människor som har begått brott är en del av vårt samhälle och ska efter verkställighet återvända till det. Kriminalvårdens personal arbetar med dessa återvändare dagligen i syfte att minska riskerna för att de återfaller i brott. Rätt val av påföljd är en viktig förutsättning för att vårt arbete ska bli framgångsrikt, och våra resurser användas effektivt. Med den utgångspunkten är det mycket svårt att förstå poängen med den utbredda användningen av korta fängelsestraff.

Nils Öberg, generaldirektör Kriminalvården

Incitamentet för en dömd person att aktivt ta ansvar för sin kriminalitet, och genomföra den verkställighetsplan som Kriminalvården upprättar, minskar. Alternativet, att bara sitta av de korta fängelseveckor domstolen dömt ut, är ofta mer lockande.